

МЕТОДИ ОЦІНКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ: ІНДИКАТОРИ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА

В.М. Ільченко

Дніпропетровська державна фінансова академія

Проведено узагальнення та проаналізовано різні варіанти оцінки показників сталого розвитку - загальнозжиті індекси та індикатори, що базуються на головних вимірах сталого розвитку: економічному, соціальному та екологічному. Зроблена порівняльна характеристика індикаторів сталого розвитку України та інших держав, проаналізовано місце України в світових рейтингах індикаторів сталого розвитку.

Ключові слова: *сталий розвиток, індекси, індикатори, показники, виміри сталого розвитку, світовий рейтинг, диференціація системи індикаторів*

Проведено обобщение и проанализированы различные варианты оценки показателей устойчивого развития – общепризнанные индексы и индикаторы, которые базируются на главных составляющих устойчивого развития – экономической, экологической и социальной. Сделана сравнительная характеристика индикаторов устойчивого развития Украины и других государств, проанализировано место Украины в мировых рейтингах индикаторов устойчивого развития.

Ключевые слова: *устойчивое развитие, индексы, индикаторы, показатели, измерители устойчивого развития, мировой рейтинг, дифференциация системы индикаторов.*

Постановка проблеми. Питання сталого розвитку є одним із найважливіших у наш час не тільки в національному, а й в світовому масштабі. В час розвитку науки, економіки та промисловості все швидшими темпами зростає рівень використання природних ресурсів, що призводить до невинного вичерпування їх запасів. Наслідками цих процесів є нанесення шкоди навколишньому середовищу та здоров'ю населення.

Людство давно зрозуміло, що неможливо ігнорувати тісний зв'язок між економікою, соціумом та навколишнім середовищем. Адже в світі все взаємопов'язано: наприклад, видобуток корисних копалин може підняти економіку,

але при цьому погіршити здоров'я населення та стан навколишнього середовища. Тому виникає необхідність у розробленні програми сталого розвитку як для держави, так і світу в цілому. Така програма передбачає, в першу чергу, розрахунок показників – індикаторів сталого розвитку.

Актуальність. Забезпечення сталого розвитку регіону можливе лише шляхом подолання протиріч між економічним зростанням, збереженням природних ресурсів та покращенням якості життя населення. Все це вимагає всебічної оцінки, застосування певних індексів та індикаторів. Світова спільнота постійно вдосконалює систему індикаторів, але, на

жаль, достатньо узгоджена система сталого розвитку ще відсутня навіть на міжнародному рівні. В Україні процес всебічної оцінки також потребує подальшого обґрунтування та вдосконалення.

Метою статті є систематизація та вивчення основних індикаторів сталого розвитку, а також аналіз положення України в світових рейтингах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема сталого розвитку та індикаторам його комплексного вимірювання присвячені наукові праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених: О.О. Нечая, О.А. Кратта, З.В. Герасимчук, М.З. Згуровського, Б.М. Данилішина, Г.Е. Дейлі, М.І. Долішнього, С.І. Дорогунцова, К.С. Лосева, І.І. Лукінова, Л.Г. Мельника та інших.

Виклад основного матеріалу дослідження. На світовому рівні проблемою розробки індикаторів сталого розвитку займаються такі організації: Департамент політичної координації та стійкого розвитку ООН; Комісія Об'єднаних націй по сталому розвитку, Міжнародний інститут сталого розвитку (Канада); Науковий комітет з проблем навколишнього середовища. Ця проблема розглядається на різних міжнародних конференціях і семінарах.

Виходячи з матеріалів Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (1992 р.), сталий розвиток – це такий розвиток суспільства, який задовольняє потреби сучасності, не ставлячи під загрозу здатність наступних поколінь задовольняти свої власні потреби [11, с.25].

Якщо сказати дещо спрощено, сталий розвиток суспільства можна характеризувати як такий, за якого людина не робить значної шкоди природним системам, і вони встигають себе відновити.

З погляду екологічного підходу, сталий розвиток має забезпечити цілісність біологічних і фізичних природних систем, їх

життєздатність, від чого залежить глобальна стабільність біосфери. Особливого значення набуває спроможність таких систем самовідновлюватися та адаптуватися до змін, уникаючи деградації довкілля.

Але для досягнення цієї мети необхідно, перш за все, провести аналіз величезної кількості показників – індикаторів сталого розвитку. Комплекс таких індикаторів відіграє ключову роль у діагностиці стану складної системи «природа-економіка-людина» і відкриває можливості корекції цього стану на основі розробки відповідних програм.

Індикатор сталого розвитку – це інтегральний виразник параметрів (найчастіше кількісний), які відображають економічний, соціальний та екологічний розвиток і дозволяють робити прогнози й вчасно визначати тенденції [13, с.14]. Він використовується для проведення оцінки якості життя населення, впливу людської діяльності на стан довкілля та здоров'я людей.

На даний час більшість науковців розходяться в точках зору щодо кількості індикаторів та їх змісту. Існує проблема й у диференціації системи індикаторів сталого розвитку. Але в цілому величезна сукупність показників поділена на чотири основні групи:

- 1) соціальні (індикатори соціальних аспектів сталого розвитку);
- 2) економічні (індикатори економічних аспектів сталого розвитку);
- 3) екологічні (індикатори екологічних аспектів сталого розвитку).

Статистичний департамент ЄС виділяє також інституціональні індикатори. На їхній базі оцінюються політико-правовий, міжнародний та інформаційний аспекти сталого розвитку [11, с. 25].

Для розрахунку такої кількості показників необхідна численна інформація про явища та процеси, які охоплюють усі аспекти життєдіяльності населення. Проте кожна країна не може дозволити собі вести статистичний облік такої кількості даних, тому деякі держави самі обирають скільки

показників сталого розвитку буде розраховуватися. Так, наприклад, США використовують тільки 56 індикаторів.

У даній науковій статті розглянуто 17

основних індикаторів, які виділяють світові експерти. Кожен з них у тій чи іншій мірі характеризує різні аспекти суспільного добробуту (рис.1).

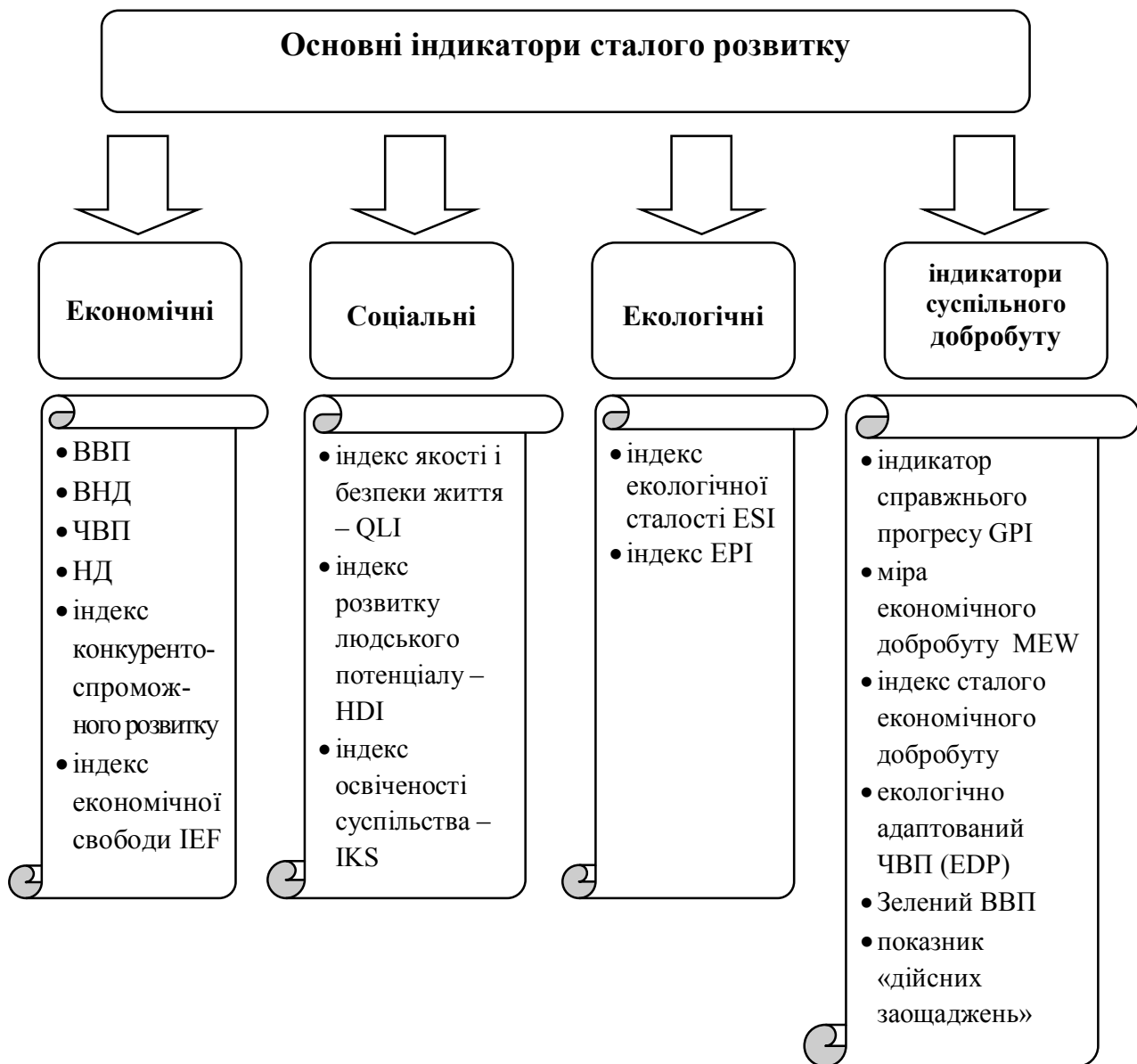

Рис. 1. Основні індикатори сталого розвитку

Перша група індикаторів сталого розвитку включає економічні вимірники.

Економічний вимір сталого розвитку визначається на підставі двох глобальних індикаторів: індекс конкурентоздатності розвитку та індекс економічної свободи IEF.

Індекс конкурентноздатності розвитку – CI (Competitiveness Index), розроблений організаторами Світового економічного форуму. Цей індекс у 2011 р. обчислений для 142 країн і опублікований у

формі так званого «Глобального звіту про конкурентоспроможність» [6, с.91].

Індекс конкурентоспроможності формується з таких трьох індикаторів:

- 1) індикатора макроекономічного середовища;
- 2) індикатора технологічного розвитку країни;
- 3) індикатора чинників, що підсилюють виробництво.

У свою чергу, ці три індикатори обчислюються на основі використання 9

наборів даних про стан макроекономічних показників, рівня розвитку інфраструктури, стану здоров'я населення й рівня його освіти, технологічної готовності економіки, рівня ринкової ефективності та ін. [4].

Індекс економічної свободи IEF (Index of Economic Freedom), створений інтелектуальним центром «Heritage Foundation». У 2011 р. складався для 184 країн з десяти індикаторів (економічних свобод):

- 1) свобода ділової активності;
- 2) прозорість торгової політики країни;
- 3) фіскальна політика уряду;
- 4) урядова регуляторна політика;
- 5) монетарна політика;
- 6) залучення капіталів та іноземних інвестицій;
- 7) свобода банківської і фінансової діяльності;
- 8) дотримання прав на приватну власність;
- 9) рівень корупції;
- 10) забезпечення трудових прав і свобод.

Ці десять індикаторів обчислюються на основі використання 50 наборів різноманітних даних економічного, фінансового, законодавчого і адміністративного характеру [6, с.91].

Окрім цих двох глобальних показників, для оцінки економічного розвитку використовують й інші, не менш важливі індикатори. Одним з таких індикаторів є **валовий внутрішній продукт (ВВП)**, який являє собою результуючий показник системи національних рахунків, що характеризує сукупну ринкову вартість усього обсягу кінцевого виробництва товарів та послуг, що вироблені резидентами країни протягом одного року. Індекс ВВП розраховується з використанням скоректованого показника ВВП на душу населення (ППС у дол. США) за формулою:

$$I_{inc} = \frac{\lg x_i - \lg x_{min}}{\lg x_{max} - \lg x_{min}},$$

де X_i - скоригований реальний ВВП у розрахунку на рік (за паритетом купівельної спроможності) на душу

населення – i -тої території;

X_{max} - максимальне значення показника (прийняте на рівні 40000 доларів на рік);

X_{min} - мінімальне значення показника (прийняте на рівні 100 доларів на рік) [8].

Рівень економічного розвитку також оцінюється величиною **валового національного доходу (ВНД)**. **ВНД** – це вартість кінцевих товарів та послуг за ринковими цінами. Оцінюють його в доларах США або в доларах за паритетом купівельної спроможності (долари *ПКС*). Валовий національний дохід (*GNI*) відрізняється від ВВП (*GDP*) на суму чистих доходів від закордонної власності, тобто:

$$ВНД (GNI) = GDP + NFFI.$$

Валовий національний дохід, на відміну від ВВП, виражає сукупну вартість кінцевих товарів та послуг, які створені не лише на території країни, але й за її межами [7, с.19].

Практичне значення обчислення обсягів ВВП і ВНП полягає не тільки в тому, що це полегшує міжнародне порівняння темпів та рівнів економічного розвитку різних країн, але й дає змогу поглибити макроекономічний аналіз їх соціально-економічного розвитку.

Національний дохід в розрахунку на душу населення - узагальнений показник економічного розвитку країни та ефективності національної економіки.

Для того, щоб мати уяву про сукупність доходів громадян країни, розраховують національний дохід:

$$НД (NI) = NDP - IT,$$

де *NDP* – чистий внутрішній продукт;
IT – непрямі податки за відрахуванням субсидій.

Національний дохід на душу населення - вимірює середньостатистичний дохід, що отримується окремо взятою особою в країні за рік. Цей показник показує, скільки отримав би кожен житель країни, якби весь річний національний дохід був розподілений між усіма громадянами країни порівну.

У методології Світового банку, який щорічно розраховує показники національ-

ного доходу на душу населення в країнах світу, всі держави розподілені за ступенем рівня доходу:

1) Країни з високим рівнем доходу на душу населення (від \$ 12,276 і вище).

2) Країни з середнім рівнем доходу на душу населення (від \$ 3976 до \$ 12,275).

3) Країни з низьким рівнем доходу на душу населення (від \$ 1,005 нижче) [9].

Друга група індикаторів сталого розвитку включає соціальні вимірники, зокрема:

1) індексу якості і безпеки життя – QLI (Quality-of-life index);

2) індексу розвитку людського потенціалу – HDI (Human Development Index);

3) індексу освіченості суспільства – IKS (Index of Knowledge Societies).

Індекс якості та безпеки життя розроблений міжнародною організацією Economist Intelligence Unit та формується за допомогою дев'яти індикаторів (табл. 1).

Таблиця 1

Складові індексу якості і безпеки життя (QLI) [17, с.91]

Індикатор	Дані, що використовуються
Здоров'я	• середня тривалість життя населення (у роках)
Сімейне життя	• рівень розлучень (на 1 тис. чол.): ставиться оцінка від 1 (мало розлучень) до 5 (багато розлучень)
Громадське життя	• показник приймає значення 1; що в країні високий рівень відвідуваності церкви або профспілкового членства
Матеріальне благополуччя	• ВВП на душу населення. Паритет купівельної спроможності
Політична стабільність і безпека	• рейтинги політичної стабільності
Клімат і географія	• різниця у географічній широті між кліматично теплішими і холоднішими регіонами країни
Гарантія роботи	• рівень безробіття (у відсотках)
Політична свобода	• середній індекс політичної та громадської свободи. Шкала від 1 (повністю вільна) до 7 (невільна)
Гендерна рівність	• вимірюється шляхом ділення середньої зарплати чоловіка на зарплату жінок

Індекс розвитку людського потенціалу був розроблений у 1990 р. пакистанським економістом Мабумом Уль Хаком та використовується з 1993 р. Програмою розвитку ООН. Індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП) є комплексним показником, що оцінює рівень середніх досягнень країни за трьома основними напрямками в галузі розвитку людини:

1) довголіття на основі здорового способу життя, яке визначається рівнем очікуваної тривалості життя при народженні;

2) знання, що вимірюються рівнем грамотності дорослого населення і сукупним валовим коефіцієнтом, що надійшли в початкові, середні та вищі

навчальні заклади;

3) гідний рівень життя, що оцінюється за ВВП на душу населення відповідно до паритету купівельної спроможності [1, с.45].

Однак вагомим недоліком цього показника є те, що він не враховує стан навколишнього середовища. Індекс щороку публікує Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй. Автори аналізують 187 країн, які є членами ООН. Цей індекс розраховується по групах країн з різним рівнем розвитку:

1) держави з дуже високим рівнем розвитку;

2) з високим рівнем розвитку;

3) з середнім рівнем розвитку;

4) з низьким рівнем розвитку [4].

Індекс суспільства, заснованого на знаннях, або *K-суспільства*. Він розроблений департаментом ООН з економічного і соціального розвитку – UNDESA. Цей індекс визначається трьома основними індикаторами:

1) індексом інтелектуальних активів суспільства, який формується за допомогою таких індикаторів, як повний термін шкільного навчання в країні, кількість молоді віком до 15 років, що здобуває освіту, рівень надання населенню інформації за допомогою комп'ютерних технологій та преси, зокрема інтернету, телефонного зв'язку, газет, журналів;

2) індексом перспективності розвитку суспільства, що визначається державними витратами на охорону здоров'я, на дослідження та інноваційний розвиток країни, зниженням витрат на оборону країни, кількістю дітей на одного вчителя у початковій школі, рівнем свободи від корупції;

3) індексом якості розвитку суспільства, який характеризує якість та безпеку життя людей шляхом урахування таких факторів, як рівень дитячої смертності, нерівність розподілу соціальних та матеріальних благ між громадянами суспільства (GINI Index), співвідношення захищеної в екологічному відношенні території до загальної території країни, кількість викидів вуглекислого газу на душу населення [5].

Третя група індикаторів сталого розвитку включає екологічні вимірники. Серед них найбільш визнаними є **індекс ESI** (Environmental Sustainability Index) та **індекс EPI** (Environmental Performance Index).

Індекс ESI сформований з 21 екологічного індикатора, які розраховувалися на основі використання 76 наборів екологічних даних про стан природних ресурсів у країні, рівень забруднення навколишнього середовища у минулому і сьогодні, зусиллях країни у галузі управління екологічним станом, здатності країни поліпшити екологічні характеристики та ін. Формально всі змінні показники отримують рівну вагу при розрахунку індексу, оскільки відсутні загальноприйняті пріоритети у ранжуванні екологічних проблем.

Згідно з величиною цього індексу, до десятка найбільш стійких країн увійшли

Фінляндія, Норвегія, Канада, Швейцарія, Нова Зеландія, Австралія, Австрія, Ісландія, Данія та США [6, с.91].

Індекс EPI складається з 25 показників, які відображають досягнення країни на її шляху до сталого екологічного розвитку. До таких індикаторів віднесені: рівень дитячої смертності (смертей на 1000 дітей віком 1-4 роки), хімічне забруднення і запиленість (мкг/м³) атмосфери, забезпеченість питною водою і її достатнім очищенням (%), стан озону, вміст нітратів у питній воді (мг/л), споживання води, частка природних і заповідних територій, ступінь вирубки лісів (%), рівень підтримки сільського господарства, ступінь виснаження рибних запасів, величина частки альтернативних джерел енергії і, нарешті, енергоефективність і рівень викидів CO₂ [16].

Четверту групу індикаторів сталого розвитку становлять індикатори суспільного добробуту.

Одним із таких є **індикатор справжнього прогресу (Genuine Progress Indicator – GPI)** - дає можливість оцінити реальний суспільний прогрес, враховуючи всі необхідні аспекти розвитку суспільства та деякі види неринкової діяльності. Його авторами є К. Коб, Дж. Талберт та Р. Костанза. Методика розрахунку індикатора включає в себе перелік статей, які залежно від свого ефекту додаються або віднімаються.

Даний індикатор використовують як альтернативу валовому внутрішньому продукту. На противагу до ВВП, GPI враховує понад двадцять аспектів життя, які ВВП ігнорує, включаючи оцінку вкладу в економіку численних соціальних і екологічних чинників. У структурі GPI є також різниця між економічними операціями, які збільшують добробут, і тими, які зменшують його. Вважається, що GPI є більш результативним, до певної міри всебічним вимірником добробуту нації [8, с.17].

Перевагами GPI є:

- 1) доступність розуміння для користувачів;
- 2) порівнянність з традиційним ВВП;
- 3) можливість проведення порівнянь країн.

До недоліків відносять:

- 1) суб'єктивний вибір методів та критеріїв;
- 2) використання оцінок;

3) екстраполяції при розрахунку індексу [7, с.17].

Окрім GPI, для оцінки суспільного прогресу міжнародні організації та дослідники розробили низку показників, таких як вимірник економічного добробуту (MEW), екологічний ЧВП, вимірник справжніх заощаджень (GS), «зелений» ВВП («green» GDP), індекс стійкого економічного добробуту (ISEW) та інші.

У 1972 р. Б. Нордхауз і Дж. Тобін розширили визначення ВВП, змодельовавши показник «**Міра економічного добробуту**» (Measure of economic well-being - MEW). На думку авторів, споживання більше характеризує добробут, ніж виробництво, а отже, необхідно у ВВП відображати споживання. При розрахунку MEW до ВВП було додано оціночну вартість вільного часу і окремих неринкових виробництв та відраховано витрати, пов'язані з урбанізацією. Також з ВВП було віднято витрати на оборону поліції як такі, що не сприяють добробуту. Даний показник став основою «індексу стійкого економічного добробуту» (Index of sustainable well-being - ISEW) та «індикатора справжнього прогресу» (GPI). [1, с.18].

Заслугує на увагу і методика розрахунку **індексу сталого економічного добробуту (Index of Sustainable Economic Welfare)**, який був розрахований у 1989 р. Коббом та Делі (США). Даний показник є розміром ВВП на душу населення, що скорегований на суму витрат на соціально-економічні та екологічні фактори. При обчисленні даного показника враховуються такі змінні, як вартість забруднення води, повітря, шумового забруднення, втрата сільськогосподарських угідь, компенсації майбутнім поколінням за втрату невідновлюваних джерел енергії тощо. Важливість ISEW полягає в тому, що він привів до розуміння, що збільшення ВВП може не бути головною метою економічної політики [14].

Провідними міжнародними організаціями - ООН, Світовим банком, ЕСР, Європейським Співтовариством та іншими - здійснюються спроби «зеленого» виміру основних економічних показників з урахуванням екологічного фактора. Зокрема, Статистичним відділом ООН запропонована система еколого-економічного обліку (СЕЕО), спрямована на врахування екологічного фактора в національних

статистиках. Ця система описує взаємозв'язок між станом навколишнього середовища та економікою держави за допомогою так званих «зелених рахунків» [9, с.15].

В основі екологічної трансформації національних рахунків використовують **екологічно адаптований чистий внутрішній продукт** (Environmentally adjusted net domestic product, **EDP**), який обчислюється таким чином:

$$EDP = (NDP - DPNA) - DGNA,$$

де *NDP* - чистий внутрішній продукт;

DPNA - вартісна оцінка виснаження природних ресурсів;

DGNA - вартісна оцінка екологічного збитку (розміщення відходів, забруднення атмосфери та гідросфери і т.ін.).

За оцінками статистичного відділу ООН, показник ЕЧПВ становить близько 65% від ВВП [2].

«Зелений» ВВП – це показник, який дає можливість репрезентувати наслідки взаємодії економічної діяльності та навколишнього природного середовища у цифровому вимірі протягом певного періоду часу. «Зелений» ВВП припускає вирахування з традиційного ВВП вартісних показників витрат природних ресурсів від деградації довкілля, щоб мати змогу з'ясувати, чи перевищить ВВП економічний дохід, якщо випуск досягається за рахунок вичерпання природного капіталу [1].

Головним недоліком цього показника є відсутність офіційно узгодженої міжнародної методології розрахунку. Проте «зелений» ВВП все одно є важливим показником у системі розрахунку впливу економічної діяльності країни на навколишнє середовище.

Показник «дійсних заощаджень» (genuine (domestic) savings) був запропонований Світовим Банком. «Дійсні заощадження» - це швидкість нагромадження національних заощаджень після належного обліку виснаження природних ресурсів та збитків від забруднення навколишнього середовища.

Показник «дійсних заощаджень» (GS) розраховується за формулою:

$$GS = (GDS - CFC) + EDE - DPNR - DMGE,$$

де *GDS* - чисті внутрішні заощадження;

CFC - валові внутрішні заощадження;

EDE - витрати на освіту;

DPNR - величина виснаження природних ресурсів;

DMGE - збитки від забруднення навколишнього середовища [9, с.16].

У наш час для багатьох країн світу дійсно є ситуація, коли при формальному економічному зростанні відбувається екологічна деградація.

Перевагою індикатора «справжніх заощаджень» є його ілюстративність, тому що негативне або позитивне значення цього показника наочно інформує про економічний, соціальний та екологічний розвиток. Його можна використовувати як політичний інструмент, що сигналізує державам з великими запасами природних ресурсів про необхідність інвестування в

інші види капіталу для забезпечення сталого розвитку.

Недоліком індикатора є відсутність або недоступність даних для розрахунку. Інвестиції в людський капітал включаються в індикатор, але при цьому не беруться до уваги втрати людського капіталу внаслідок смерті. Також не враховується ефективність інвестицій, а тільки їх обсяг.

На основі проаналізованих теоретичних засад оцінки сталого розвитку, розглянемо положення України в світових рейтингах за рівнем перелічених раніше індикаторів (таблиця 2).

Таблиця 2

Україна в світових рейтингах індикаторів сталого розвитку

Індикатор сталого розвитку	Місце України в світовому рейтингу
Економічний вимір сталого розвитку	
Індекс конкурентоздатності розвитку (CI) [14]	• У рейтингу 2012/13 рр. посіла 73-є із 144 місць
Індекс економічної свободи (IEF) [9, с. 16]	• 125-те серед 141 країни у 2012 р.
Валовий внутрішній продукт (GDP) [10, 11]	• 54 місце із 192 країн у 2012 р., розмір ВВП – 165,245 млн.дол.
Валовий національний дохід (GNI) [12]	• 80 місце серед 193 країн у 2011 р. Сукупний ВНД – 128 млрд.635 млн.дол.
Валовий національний дохід (GNI) на душу населення [10]	• 122 місце із 195 країн у 2012 р. Рівень доходів – нижче середнього (\$3129/ос)
Суспільний вимір сталого розвитку	
Індекс якості та безпеки життя (QLI) [15]	• 73 місце серед 192 країн у 2011 р.
Індекс розвитку людського потенціалу [14]	• 76 місце із 187 країн у 2012 р.
Індекс суспільства, заснованого на знаннях [8]	• 50-те місце серед 145 країн у 2012 р. з індексом 6.33 із 10 можливих балів
Екологічний вимір сталого розвитку	
Індекс екологічної сталості (ESI) [3]	• 137-ме місце серед 142 країн у 2012 р.
Індекс екологічної ефективності (EPI) [16]	• У 2012 р. Україна посіла <u>102</u> місце серед 132 країн з показником <u>46,31</u>

Як можемо бачити з табл. 2, Україна, на жаль, не займає лідируючих позицій в світових рейтингах. За першим індикатором - індексом конкурентоздатності розвитку - у рейтингу 2012/13 рр. Україна посіла 73-є з 144 місць. Індекс України – 4,14 бала. Стільки ж набрали Уругвай, Словаччина та Чорногорія. Результат, фактично, свідчить про покращення показників конкурентоспроможності в країні, оскільки у

рейтингу 2011/12 рр. Україна знаходилася на 82 позиції з показником у 4 бали [14].

Що ж до показника – індексу економічної свободи (IEF), то за даними рейтингу, що укладається американським інститутом Катона (The Cato Institute) та канадським інститутом Фрейзера (The Fraser Institute), Україна у 2012 р. посіла 125 місце (табл. 3).

Місце України за індексом економічної свободи у світі [9, с.16]

Рік	Місце в міжнародному рейтингу економічної свободи
1996	123-тє серед 123 країн
2001	116-тє серед 123 країн
2006	112-тє серед 141 країни
2012	125-тє серед 141 країни

З таблиці 3 можемо бачити, що у 2001-2006 рр. Україна дещо покращила свій результат, проте у 2012 р. опустилася на 13 сходинок вниз у порівнянні з 2006 р., що свідчить про значне зниження економічної свободи в державі.

Найгірші показники Україна має у сфері правового захисту прав власності, а також у сфері доступу до «здорових грошей», тобто таких, що надійно виконують функцію економічного обміну. Саме в останній категорії Україна займає 138 місце серед 141-ї країни [6, с.91].

Що ж до таких економічних індикаторів, як ВВП, ВНД та НД на душу населення, то у 2012 р. Україна займала 54 місце серед 194 країн за рівнем ВВП. Проте за показниками ВНД та НД на душу населення вона значно відстає від розвинутих країн – 137 та 80 місце відповідно. Такий значний розрив у рейтингах ВВП та ВНД пояснюється низьким розвитком економіки, адже ВНД відображає ще й діяльність резидентів країни за її межами. Тобто український бізнес не поспішає розвиватися на міжнародному ринку через низку складнощів всередині країни.

Що ж до суспільного виміру сталого розвитку, то за всіма показниками Україна має середній рейтинг. Однак за індексом якості та безпеки життя наша держава втратила 5 позицій в порівнянні з 2010 р. В останньому рейтингу – за індексом розвитку людського потенціалу (2012 р.) Україна займає 76 місце. Експерти зарахували державу до категорії «країни з високим рівнем потенціалу». Схожі показники мають Перу, Ямайка, Грузія, Венесуела й інші держави [16].

В екологічному аспекті сталого розвитку показники України знаходяться не на найкращому рівні. Так, згідно з рейтингом

екологічної сталості, держава знаходиться на 137 місці серед 142 можливих, що свідчить про складну екологічну ситуацію та необхідність модернізації виробництв, а також проведення реформ у галузі охорони навколишнього середовища. Головною причиною виникнення кризового стану довкілля є низький пріоритет екологічної політики в Україні.

Висновки. Системне узгодження збалансування різних складових сталого розвитку регіонів – завдання величезної складності. Зокрема, взаємний зв'язок соціальної та економічної складових призводить до необхідності збереження однакових прав сьогоденних та майбутніх поколінь на використання природних ресурсів, вимагає досягнення справедливості при розподілі матеріальних благ між людьми, здійснення вартісної оцінки техногенних впливів на навколишнє середовище і т.ін. Вирішення цих та інших завдань – найголовніший виклик для сучасного суспільства.

Для України проблема сталого людського розвитку стала найактуальнішою у XXI ст. Розглянувши позиції України в світових рейтингах, можна зробити висновок, що найбільше проблем в країні з екологічним аспектом сталого розвитку. Більшість підприємств потребують модернізації, а недостатній контроль за дотриманням законодавства у цій сфері призводить до некерованого використання природних ресурсів та зменшення їхніх запасів. Усе це призводить, у кінцевому рахунку, до зниження здоров'я населення та скорочення тривалості життя.

Основною причиною неспроможності України досягти сталого розвитку є незбалансованість трьох його складових: соціальної, економічної та екологічної.

Саме індикатори сталого розвитку відображають тенденції розвитку регіону і вплив різних чинників на сталість. Адже неможливо досягти піднесення країни лише

за допомогою розвитку промисловості та виробництва. Необхідно однаково дбати про населення, навколишнє середовище та економіку.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бібік, Н.В. Індикатори сталого розвитку – міжнародна практика та українські реалії / Н.В. Бібік // Економіка та регіон. – 2010. - №2. – С.43-48.
2. «Зелений» валовий внутрішній продукт України // FINANCE.UA : про гроші [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~2/0/all/2012/03/06/271809>
3. Засідання «За круглим столом» Всеукраїнської громадської організації «Чиста Хвиля» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecopurewave.org/ua/прес-центр/новини-організації/208-засідання-«за-круглим-столом».html>
4. Згуровський, М. Україна у глобальних вимірах сталого розвитку / М. Згуровський // Дзеркало тижня. – 19 квітня. – 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/SCIENCE/ukrayina_u_globalnih_vimirah_stalogo_rozvitku.html
5. Згуровський, М. Шлях до суспільства, заснованого на знаннях / М. Згуровський // Дзеркало тижня. – 20 січня. – 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/shlyah_do_suspilstva_zasnovanogo_na_znannya.html
6. Корнус, А.О. Екологічні та суспільно-економічні індикатори сталого розвитку / А.О. Корнус, О.Г. Корнус // Екологічний менеджмент у загальній системі управління: збірник тез і доповідей дванадцятої щорічної Всеукраїнської наукової конференції (Суми, 18-19 квітня). – 2012. – С.89-92.
7. Кратт, А.О. Інструментарій оцінки соціально-економічного розвитку держави / А.О. Кратт // Науковий журнал «Вісник ДонНУЕТ». – 2012. - № 2. – С.15-30.
8. Нечай, О.О. Концепція сталого розвитку: методи оцінювання та застосування в умовах України / О.О. Нечай // Економічні науки. – 2012. - № 8. – С.15-22.
9. Писаренко, Н.Н. Виміри соціально-економічного розвитку України в світових рейтингах / Н.Н. Писаренко – 2012. – С.14-18. [Електронний ресурс]. – Ресурс доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vodt/2012_3/narezka/Vnutr_3_15_2012_141_.pdf
10. Рейтинг країн світу за рівнем валового національного доходу на душу населення - інформація про дослідження // Центр гуманітарних технологій (Експертно-аналітичний портал) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-gni/rating-countries-gni-info>
11. Рейтинг країн світу за рівнем валового внутрішнього продукту на душу населення - інформація про дослідження // Центр гуманітарних технологій (Експертно-аналітичний портал) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-gdp/rating-countries-gdp-info>
12. Садовенко, А. Сталий розвиток суспільства : навч. посібник / А. Садовенко, Л. Масловська, В. Середа. – К.КНЕУ, 2011. – 392 с.
13. Сталий розвиток регіонів України / за ред. М.З. Згуровського. – К.: НТУУ «КП», 2009. – 197 с.
14. Прокопишин, Т. Україна-2012 у світових індексах / Т. Прокопишин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://blogs.tvi.ua/2013/01/04/ukrayina_2012_u_svitovykh_indeksakh
15. Україна займає 73 місце у рейтингу якості життя // Всі на вибори [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vibori.co.ua/content/205/kraina-zanimaet-73-mesto-v-reitinge-kachestva-zhizni/1/>
16. EPI Rankings/Yale Center for Environmental Law & Policy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epi.yale.edu/epi2012/rankings>
17. GNI (current LCU)/ The World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.MKTP.CN?order=wbapi_data_value_2011+

- wbapi_data_value+wbapi_data_value-last&sort=desc
18. KEI and KI Indexes (KAM 2012)/ The World Bank//[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://info.worldbank.org/etools/kam2/KAM_page5.asp?tid=0&year=2002&sortby=KI&sortorder=DESC&weighted=Y&cid1=s

The problem of development is very important not only in national but in international context. During rapid development of science, manufacturing and economics the level of natural resources usage is getting more and more considerable. The results of such processes could be seen in modern world like environmental and health problems.

Population of the world has understood that it is impossible to ignore the connection between social sphere economics and environment. Everything is interconnected in the world and while mining operations we can both raise the economy and affect environment. That is why it is necessary to create a development program for separate countries and for the whole world. First of all such program will help to develop the calculation of indicators for development processes.

Proper development of region is only possible without contradictions in economic growth natural resources conservation and social life improvement. All these should be estimated with the use of indicators and indexes. World's society is improving the system of indexes and indicators but unfortunately there is no one clear system yet. As for Ukraine it is also necessary to improve development system.

The aim of the article is systematization of development indicators and analysis of the place of Ukraine in world's toplist.

Systematization of different aspects and indicators of region development – is very important task, especially interconnection between social and economic factors which lead to necessity to preserve natural resources in all spheres of our times.

For Ukraine this problem became vital in XXI century. It can be concluded that the biggest development problems for Ukraine are ecological. Practically all enterprises are to be renovated and upgraded. Their activity mostly does not correspond to legislation norms as for natural resources usage, all these lead to health and environmental problems.

The main reason why Ukraine is unable to reach its stable development is overs and shorts of three main factors: social, economic and environmental. Indicators of stable development reflect the development of the whole region. So it is impossible to make the country developed not only by manufacture development but it is also necessary to take care of economics, environment and population as well.

Key words: *development, indicators, index, world's top list, differentiation topicality.*

REFERENCES

1. Bibik N.V. Indikatori stalogo rozvitku – mignarodna praktika ta ukraïnski realii // Ekonomika ta region.- 2010. - # 2. – S.43-48.
2. «Zelenij» valovij vnutrishnij product Ukraini// FINANCE.UA : pro groshi//[Elektronij resurs]. - Rezhim dostupu : <http://news.finance.ua/ua/~2/0/all/2012/03/06/271809>
3. Zasedannja «Za kruglim stolom»/ Vseukraïnska gromadska organizacija «Chista Hvilja» [Elektronij resurs]. - Rezhim dostupu: <http://ecopurewave.org/ua/прес-центр/новини-організації/208-засідання-«за-круглим-столом».html>
4. EPI Rankings/Yale Center for Environmental Law & Policy//[Elektronij resurs].- Regim dostupu: <http://epi.yale.edu/epi2012/rankings>
5. GNI (current LCU)/ The World Bank//[Elektronij resurs]. - Rezhim dostupu: http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.MKTP.CN?order=wbapi_data_value_2011+wbapi_data_value+wbapi_data_value-last&sort=desc
6. KEI and KI Indexes (KAM 2012) / The World Bank [Elektronij resurs]. - Rezhim dostupu : http://info.worldbank.org/etools/kam2/KAM_page5.asp?tid=0&year=2002&sortby=KI&sortorder=DESC&weighted=Y&cid1=s

7. Kornus A.O., Kornus O.G. Ekologichni ta suspilno-ekonomichni indikatori stalogo rozvitku // Ekologichniy menegment u zagalnij sistemi upravlinnja: zbirnik tez i dopovidej Dvanadcatoi shorichnoi Vseucrainskoi naukovoï konferencii (Sumi, 18-19 kvitnja), Sumi, 2012. - S. 89-92.
8. Kratt A.O. Instrumentarij ocinki socialno-ekonomichnogo rozvitku dergavi // Naukovij gurnal «Visnik DonNUET». – 2012. - # 2. – S.15-30.
9. Nechaj O.O. Koncepcija stalogo rozvidku: metodi ocinyvannja ta zastosuvannja v umovah Ukraini//Ekonomichni nauki. – 2012. - # 8. – S.15-22.
10. Pisarenko N.N. Vimiri socialno-economichnogo rozvitku Ukraini v svitovih rejtingah. – 2012. – S.14-18 [Elektronij resurs]. – Rezhim dostupu http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vodt/2012_3/narezka/Vnutr_3_15_2012_141_.pdf
11. Reiting krain svitu za rivnem valovogo nacionalnogo dohodu na dushu naselennja – informacija pro doslidgennja.Centr gumanitarnih tehnologiy (Expertno – analitichnij portal) [Elektronij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-gni/rating-countries-gni-info>
12. Reiting krain svitu za valovogo valovogo vnutrishnogo produktu na dushu naselennja – informacija pro doslidgennja.Centr gumanitarnih tehnologiy // Expertno – analitichnij portal [Elektronij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-gni/rating-countries-gni-info>
13. Sadovenko A. Stalij rozvitok suspilstva: navchalnuj posibnik.- K.KNEU, 2011 / A. Sadovenko, L. Maslovska, V. Sereda. – 392s.
14. Stalij rozvitok regioniv Ukraini/naukovij kerivnik M.Z Zgurovskij.-K.: NTUU «KP», 2009. – 197 s.
15. Prokopishin T. Ukraina-2012 u svitovih indeksah [Elektronij resurs]. – Rezhim dostupu: http://blogs.tvi.ua/2013/01/04/ukrayina_2012_u_svitovykh_indeksakh
16. Ukraina zajmae 73 misce u rejtingu jakosti gittja.Vsi na vibori//[Elektronij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://vibori.co.ua/content/205/kraina-zanimaet-73-mesto-v-reitinge-kachestva-zhizni/1/>
17. Zgurovskij M. Ukraina u globalnih vimirah stalogo rozvidku // Dzerkalo tignja. - 19 kvitnja. - 2006 [Elektronij resurs]. – Rezhim dostupu: http://gazeta.dt.ua/SCIENCE/ukrayina_u_globalnih_vimirah_stalogo_rozvitku.html
18. Zgurovskij M. Shljah do suspilstva, zasnovanogo na znannjah // Dzerkalo tignja. - 20 sichnja. -2006 [Elektronij resurs]. – Rezhim dostupu: http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/shlyah_do_suspilstva_zasnovanogo_na_znannyah.html

Стаття надійшла до редакції 01.10.2013